

de GH.I.CANTACUZINO

Între vechile ctitorii ale cnezilor români din părțile Hunedoarei, monumente de o însemnătate istorică și artistică aparte, se numără și mica biserică din satul Leșnic, comuna Vețel, localitate situată la aproape 18 km est de Deva, în stînga Mureșului. Lăcașul are un plan simplu, de tip "sală", cuprinzînd un naos dreptunghiular măsurînd în interior 5,60x5 m și un altar acoperit cu o boltă semicilindrică dispusă longitudinal, cărora li s-a adăugat un pronaos, tavănit ca și naosul, avînd deasupra o clopotniță de lemn, iar la intrare, amenajat tîrziu, un mic pridvor de lemn. Adăugirea pronaosului a prilejuit și realizarea, pe cele două laturi ale intrării în naos, a unor deschideri cu partea superioară în arc. Monumentul, semnalat cu mai bine de jumătate de secol în urmă¹, a reținut mai tîrziu atenția specialiștilor, pictura care acoperă pereții naosului constituind obiectul unei minuțioase analize². Ținînd seama de analogiile ce se pot găsi arhitecturii cît și picturii, biserica a fost încadrată cronologic în ultimii ani ai sec. al XIV-lea sau la începutul sec. al XV-lea, în sprijinul acestei datări fiind invocată și atestarea documentară a cnezilor din Leșnic la sfîrșitul sec. al XIV-lea³. În anul 1386, cneazul Dobre, fiul lui "Ioan de Lesnuk", era întărit în stăpînirea unui munte de la izvoarele văii Leșnicului, numit "locul de vîrat Boya"⁴. Același Dobre Romînul, fiul lui Ioan din Leșnic (Dobre Olahy fily Iwan de Lesnek) căpăta de la regele Sigismund de Luxemburg, în 1394, "cnezatul pădurii regale Leșnic" din pertinențele cetății Deva împreună cu muntele învecinat Muntele Mic ("Kyshavas"), pădure pe care "bele două rîuri numite Leșnic o înconjoară"⁵. Aceste dovezi documentare îndreptățesc considerarea cneazului Dobre drept ctitor al bisericii din Leșnic.

Sondajele arheologice întreprinse în cursul lunii mai 1984 la Leșnic au fost prilejuite de lucrările de restaurare a acestui monument arhitectonic, urmărindu-se completarea datelor privind evoluția sa. În interior a fost trasată o secțiune în axul longitudinal al naosului și pronaosului, cîte două casete în părțile de sud și nord ale naosului și în partea de sud a pronaosului, iar în exterior o secțiune în axul longitudinal, două secțiuni transversale la punctul de legătură dintre naos și pronaos și o casetă în unghiul făcut de zidul estic al naosului și cel sudic al altarului.

Terenul avea în zona bisericii o ușoară pantă naturală dinspre vest spre est și dinspre sud spre nord. Deasupra loessului se află depuneri de caracter aluvionar, cu pietriș și nisip, avînd o grosime totală de 1-1,20 m. Depunerile ulterioare construcției bisericii, cu o grosime de

0,25-0,50 m, sînt straturi de pămînt cenuşiu cu pietriş. Fundațiile naosului și altarului, din piatră spartă și mortar, străbat depunerile aluvionare, ajungînd în stratul de loess. Adîncimea lor este de 1,35-1,40 m în dreptul naosului și de circa 1 m în cel al altarului. Deasupra fundațiilor, care în interior sînt mai late cu 10-15 cm, se ridică zidurile din piatră, avînd la colțuri blocuri făcuite. În naos stratul de tencuială care acoperă pereții coboară pînă în imediata apropiere a fundației sau chiar, pe alocuri, în partea de nord, pînă în dreptul acesteia.

Pronaosul a fost adăugat într-o perioadă mai tîrzie, probabil prin sec. al XVIII-lea. Nivelul de construcție al său este situat cu circa 0,40 m mai sus decît nivelul de construcție al naosului, fundația, adîncă de 0,80-1 m, fiind lucrată din piatră slab legată cu mortar. Ridicarea pronaosului a prilejuit probabil și reamenajarea pragului de la intrarea în naos.

La o dată ulterioară a fost ridicată tîmpla de zid care separă naosul de altar. Încadrarea ei a provocat distrugerea unor porțiuni din pictura care acoperă altarul și perețele de est al naosului, datată în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea⁶. Mici bucăți de tencuială cu resturi din această pictură au fost găsite în săpătură. Amenajarea tîmplei de zid - din cărămidă pe o fundație de piatră adîncă de circa 0,40 m - a fost legată de săpături care - ca și alte intervenții tîrzii - au răscolit o mare parte a naosului, pînă la circa 1 m de limita sa vestică. Podeaua din scînduri pe bîrne dispuse transversal, pe un strat de nisip, se află în naos cu circa 0,15 m deasupra nivelului de construcție, iar în pronaos la un nivel mai ridicat cu circa 0,40 m față de cel din naos.

În interiorul bisericii și în jurul ei au fost descoperite mai multe morminte. Cele din naos au fost deranjate de intervenții mai tîrzii. În partea de sud-est a naosului se mai păstrau resturi ale unui mormînt în mare parte distrus, deasupra găsindu-se unele oseminte reînnumate, între care un craniu. Puțin mai spre vest, la o adîncime mai mare (circa 1 m sub nivelul de construcție), au fost descoperite resturile unui schelet din care fusese distrusă partea superioară, inclusiv craniul și oasele antebrațului drept. În groapa acestui mormînt a fost găsită o cataramă de bronz păstrînd o mică bucată de piele din curea și cîteva cuie de fier. Cîteva oase, provenind și ele de la un mormînt deranjat, au fost descoperite în partea de nord-vest a naosului. Nu au fost aflate alte materiale arheologice care să constituie elemente de datare.

În secțiunea din pronaosul bisericii și în caseta alăturată (deci la exteriorul bisericii din faza inițială) au fost descoperite 4 morminte, fără inventar funerar. Mai multe morminte, între care 3 de copii, se aflau în apropierea lăcașului, spre sud, est sau nord. În unele din ele (M.12 din S. II-sud) se afla o monedă de bronz în stare foarte proastă de conservare, ilizibilă, care ținînd seama de dimensiuni ar putea fi datată în sec. XVIIi-XIX. În alt mormînt a fost găsită o pereche de potcoave de fier pentru cizme (la care se adaugă una dintr-o groapă alăturată) și cîteva cuie. În celelalte morminte cercetate nu a fost descoperit inventar funerar.

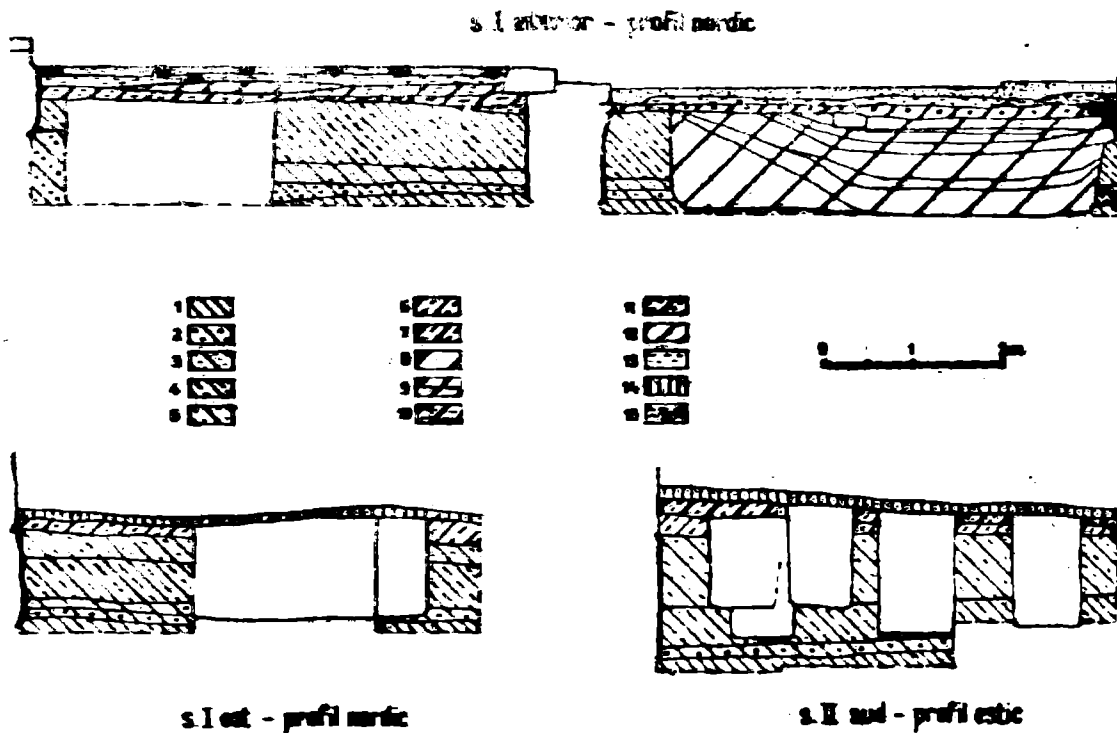

Fig.2.-Leșuic, 1984. Profilul nordic al secțiunii I-interior, profilul nordic al secțiunii I-est și profilul estic al secțiunii II-sud. **Legenda:** 1, loess; 2, gălbui-nisipos, pietriș; 3, gălbui nisipos; 4, cenușiu-gălboi cu pietriș; 5, cenușiu cu pietriș (depuneri aluvionare); 6, pământ cenușiu-granulos, pietriș, rare urme moloz; 7, pământ cenușiu-castaniu compact; 8, straturi umplutură (pământ cenușiu și castaniu); 9, pământ cenușiu granulos, pigmenți mortar; 10, pământ cenușiu deschis granulos; 11, pământ castaniu gălbui; 12, pământ cenușiu; 13, pământ castaniu nisipos; 14, pământ vegetal; 15. moloz, mortar.

LEȘNIC
plan cercetări arheologice-1984

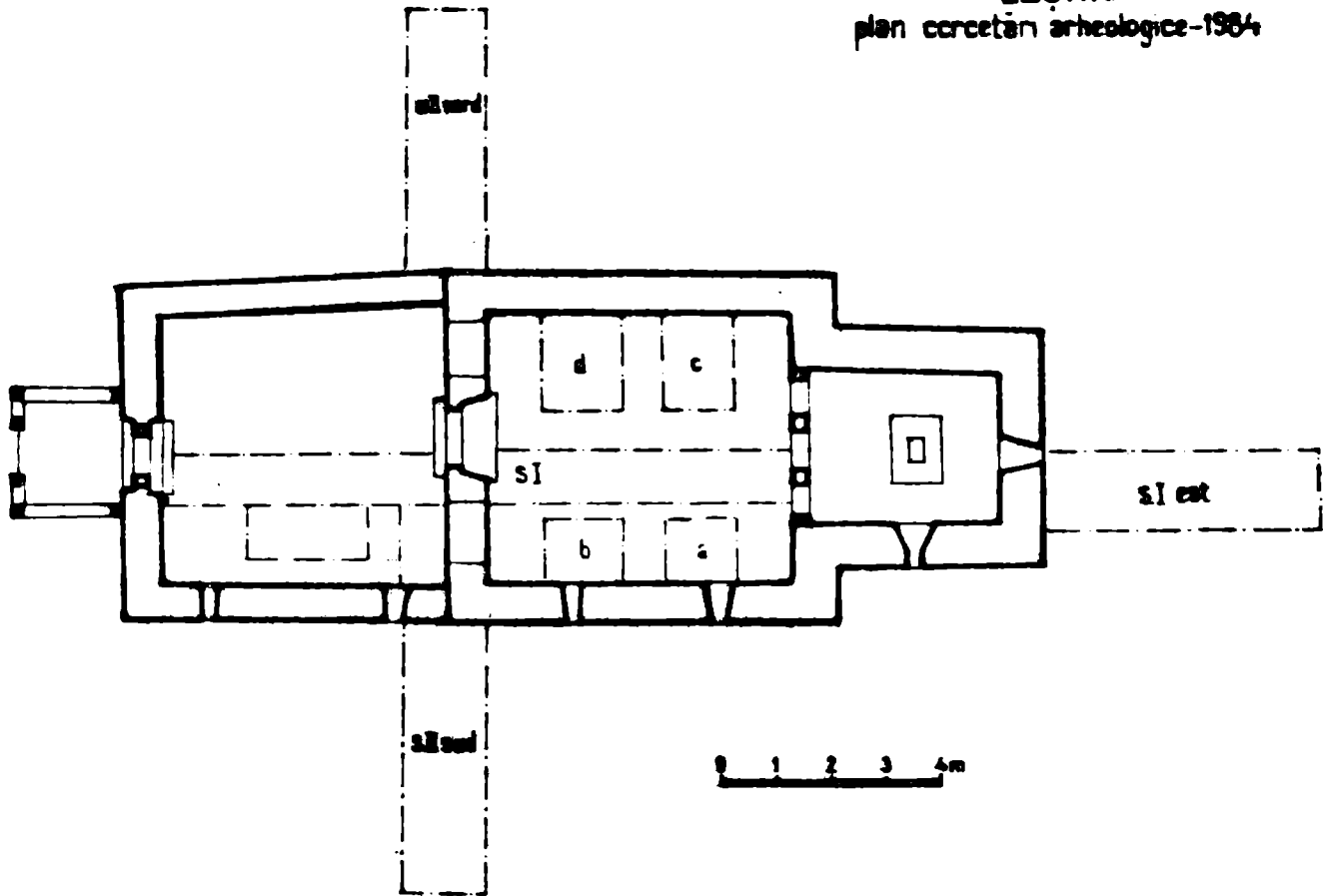

Fig.1.-Leșnic. Planul cercetărilor arheologice din 1984.

Dintre materialele arheologice - puțin numeroase - descoperite la Leșnic trebuie remarcată catarama de bronz aflată în groapa mormântului deranjat din partea de sud-vest a naosului. Ea are dimensiunile de 5,8 x 3,1 cm și este ornamentată cu motive vegetale stilizate. Decorul ei își găsește apropieri stilistice în cel al unor podoabe din a doua parte a sec. al XV-lea și din sec. al XVI-lea. Obiectele de fier sînt cele menționate mai sus, la care se adaugă cîteva cuie pentru șită. Ceramica a apărut în cantitate destul de redusă. Două-trei fragmente din pastă roșie, foarte corodate, din epoca romană, au fost antrenate în depunerile aluvionare anterioare epocii medievale. Ceramica ulterioară construcției edificiului este nesmălțuită, cu excepția unui fragment decorat cu dungi castanii și verzi. A fost folosită în cea mai mare parte arderea oxidantă; unele exemplare sînt arse inegal. Fragmentele provin de la oale, căni, borcane, străchini, ulcioare, unul de la un capac. Cîteva sînt acoperite cu angobă albă sau decorate cu dungi de culoare roșie, pe toată sau pe buză în cazul unor fragmente de oală, sau dispuse radial în cel al unui fragment de strachină. De remarcat două fragmente de cahle adînci sau de cahle pătrate cu decor vegetal. Tipologic ceramica acoperă o perioadă mai îndelungată, unele fragmente putînd fi datate în sec. al XV-lea, cele mai multe fiind ulterioare sec. al XVI-lea.

Cercetările arheologice de la vechea ctitorie din Leșnic, deși au acoperit practic cea mai mare parte a suprafeței naosului, iar în exterior s-au extins în măsura permisă de prezența înmormîntărilor moderne, nu a dus la descoperirea unor elemente de datare deosebit de exacte. Se poate considera, ținînd seama de lipsa unor urme de construcții anterioare edificiului actual și de materialele arheologice descoperite, ulterioare etapelor inițiale a monumentului, că se confirmă arheologic datarea propusă - pe baza analizei caracteristicilor arhitectonice și a pieturii, precum și a datelor documentare - la sfîrșitul sec. al XIV-lea.

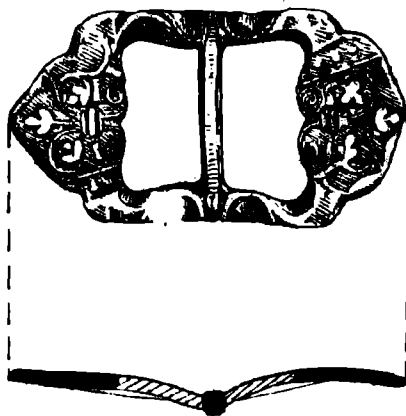

Fig. 3.-Cataramă din bronz descoperită în groapa mormîntului parțial distrus din partea de sud-vest a naosului.

O problemă interesantă este cea pe care o ridică reprezentarea bisericii din tabloul votiv zugrăvit pe perețele de nord al naosului, în care lăcașul este reprezentat având la vest un turn cu două deschideri în partea superioară și cu o intrare. Aceasta a dus la îndreptățita presupunere că și biserica din Leșnic ar fi avut inițial un astfel de turn, asemenea celor de la Strei, Sântămărie-Orlea, Crișcior, Ribița, Roșcani⁷. Săpăturile din pronaos nu au dus la descoperirea vreunei fundații longitudinale sau transversale, ori eventual a unui pilastru, care să fi aparținut unui turn. S-ar putea presupune existența unei clopotnițe de lemn la veet de naos care să fi fost reprezentată într-o formă asemănătoare turnurilor cunoscute. De altfel un caz de neconcordanță perfectă între reprezentarea pictată și edificiul existent în realitate este întâlnit la Streisîngeorgiu, în tabloul votiv din 1408, unde biserica este înfățișată cu un turn la vest de naos⁸, deși de fapt turnul, sprijinit parțial pe pilaștri de piatră, se află în interiorul acestui compartiment. În faza sa inițială, biserica din Leșnic fși găsește cea mai apropiată analogie în ctitoria de la Sîmpetru⁹. Ea se înscrie în șirul valoroaselor creații artistice medievale, mărturiile ale permanentei afirmări a năzuinței de libertate a românilor din Transilvania.

NOTE

- 1 I.D. Ștefănesou, La peinture religieuse en Valachie et en Transilvanie, Paris, 1932, p.263-264.
- 2 V. Drăguț, SCIA, X, 1963, 2, p.422-433; idem, Vechi monumente hunedoreno, București, 1968, p.51-54; idem, Pictura murală din Transilvania (sec. XIV-XV), București, 1970, p.26-29; Ecaterina Cînoheza-Buculei, SCIA, seria Artă plastică, tom.21, 1974, nr.1, p.45-58. Repertoriul picturilor murale medievale din România (sec. XIV-1450). Partea 1. (Pagini de veche artă românească, V/1), București, 1985, p.45-49; 98-115.
- 3 Documentul din 1394 este citat de V. Drăguț, SCIA, X, 1963 p.429, și de E. Cînoheza-Buculei, op.clt., p.55.
- 4 Document inedit aflat la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, cercetat de Radu Popa (vezi și SCIVA, tom,35, nr.1, 1984, p.63, nota 13), căruia îi datorăm această semnalare.
- 5 Hurmuzaki, I-2, nr.298, p.354; Documenta Valachorum, nr.425, p.481-482; vezi și documentul din 1453, în Hurmuzaki, II-2, p.35.
- 6 V. Drăguț, SCIA, X, 1953, 2, p.432-433, presupune a fi opera zugravilor Ioan din Deva și Nicolae din Pitești, care au pictat în 1765 biserica din Gura Sada, punînd-o totodată în legătură cu o procoemie de lemn datată 1772.
- 7 V. Drăguț, SCIA, X, 1963, nr.2, p.423-424; idem, Vechi monumente hunedorene, p.52.
- 8 Vezi reproducerea tabloului votiv de la Streisîngeorgiu la V. Drăguț, Vechi monumente hunedorene, fig.31, sau Radu Popa, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLVII, nr.1,

1978, p.12.

9 Vezi Gh.I.Cantacuzino, "Sargetia", XIII, 1977, p.285-292.

LES RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DE LEȘNIC, DÉP. DE HUNEDOARA

Résumé

L'église de Leșnic, village situé dans la vallée de Mureș, vers l'ouest de Deva, est une des anciennes fondations des cnèzes roumains de cette zone de la Transylvanie; le cnèze Dobre, fils de Ioan de Leșnic, était recompensé par Sigismond de Luxembourg en 1386 et 1394.

Les fouilles archéologiques pratiquées en 1984 en vue de la restauration de l'édifice ont fourni des détails concernant la construction de l'église, qui comprenait un naos et une abside rectangulaire, auquel plus tard, probablement au cours du XVIIIe siècle, a été ajouté un pronaos. Dans la partie sud-ouest du naos ont été découverts les restes d'un tombeau partiellement détruit, comprenant une boucle de ceinture en bronze, dont on peut trouver des analogies, en ce qui concerne la décoration, avec des objets de parure du XVe et XVIe siècles. Les fouilles confirment la datation de l'église à la fin du XIVe siècle, d'après l'analyse des caractéristiques architecturales et des données documentaires, tenant compte de l'absence des traces de constructions antérieures à l'actuel édifice, quoique les plus anciens matériaux archéologiques découverts peuvent être datés au XVe siècle. On doit souligner que, en dépit du fait que dans le tableau votif l'église est représentée avec une tour à l'ouest, aucune trace des fondements qui auraient pu lui appartenir n'a pas été découverte.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Leșnic. Plan des fouilles archéologiques de 1984.

Fig.2.-Leșnic. 1984. Profil nord du sondage I - intérieur; profil nord du sondage I - est; profil est du sondage II - sud.

Fig.3.-Boucle de ceinture en bronze découverte dans un tombeau partiellement détruit, dans la partie sud-ouest du naos.